

Peqqissutsimut Pitsaaliuinemullu Aqutsisoqarfik • PAARISA

Styrelsen for Sundhed og Forebyggelse • PAARISA

Box 1160 – 3900 Nuuk

E-mail: Paarisa@gh.gl

Kalaallit Nunaanni

Imigassaq ikiaroornartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit

2009-mut nalunaarusiaat

Januar 2010

J.nr. 46.32.40.00

1. Aallaqqaasiut

Kalaallit Nunaanni Imigassaq ikiaroonartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit Imigassanik aalakoornartortalinnik nioqquteqartarneq sassaallertarnerlu pillugit Inatsisartut Inatsisaat nr. 11, 11.november 2000-imeersoq § 15 naapertorlugu pilersitaapput. Siunnersuisoqatigiit suliassaannut najoqqutassiaq naapertorlugu imigassanut ikiaroonartunullu tunngatillugu pissutsit pillugit Naalakkersuisunut ukiumoortumik nalunaarusiortussaallutik, imigassanik aamma/imaluunniit ikiarooniutinik atuinerup annikillisinneqarnissaanut pinaveersaartitsinermut / pitsaaliornissaanut iliuusissatut kaammattuutinik siunnersuinerillu saqqummiussaqaqartartussaallutik.

2. Imigassaq ikiaroonartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit suliassaannut najoqqutassiaq suliassanillu ingerlatsineq

Imigassaq ikiaroonartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit suliassaannut najoqqutassiaq Peqqissutsimut Naalakkersuisumit oktober 2009-mi iluarsartuunneqarnera akuerineqarpoq. Suliassanut najoqqutassiap siunnersuisoqatigiit suliassaat, ingerlanissaat inuttalersorneqarnissaallu nassuiaaserpai.

Taamatuttaaq suliassanik ingerlatsineq siunnersuisoqatigiinnit november 2009-mi teknikkikkut iluarsartuunneqarpoq akuersaarneqarlunilu.

3. Imigassaq ikiaroonartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit katitigaanerat aamma 2009-mi ilaasortai

Siunnersuisoqatigiit 2009-p naanerani ukuninnga ilaasortaqaqpoq:

Meeqqanut inuusuttunullu sinniisuutitaq – psykolog namminersortoq Inuk Bourup-Nielsen, siunnersuisoqatigiinni siulittaasoq.

Meeqqanut inuusuttunullu sinniisuutitaq – perorsaasut peqatigiiffianni PIP-mi siulittaasoq, Kaaliina Skifte, siunnersuisoqatigiinni siulittaasup tullia.

KANUKOKA-miit sinniisuutitaq, Ida Abelsen. November 2009-p tunngaanut Isak Hammondimit taarserneqartoq. Helga Nielsenimit taarserneqarpoq.

Politimester Steen Silberg Thomsen Politimesterembedimin-
ngaanneersoq ukioq 2009-mi ataatsimiinnernut peqataasimangilaq.

Peqqinnissakkut Nakkutilliisoqarfik, Flemming Kleist Stenz, juni
2009-p tungaanut, Turid B. Skiftemit taarserneqarpoq.

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, Birgit Niclasen.

Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfik, Andu S. Olsen.

Kalaallit Nunaanni Timersortartut Kattuffiat, Akara Skifte.

Meeqqat atuarfianniit/KIIN-imiit sinniisuutitaq Søren Porsbøl, februar
2009-p tungaanut. Kirsten Olsenimit taarserneqarpoq.

2009-mi ilaasortaalersut tallimat nutaat tassaapput:

Turid Skifte, Kirsten Olsen, Birgit Niclasen, Isak Hammond aamma
Helga Nielsen.

Imigassaq ikiaroorartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit allatsigaat,
Berti Bourup.

4. Siunnersuisoqatigiit 2009-mi ataatsimiittarnerat immikkoortul- lu oqaluuserineqartut nassuiaaserneqarnerat

Imigassaq ikiaroorartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit suliassanik i-
ngerlatsisarnermi § 5 naapertorlugu 2009-mi sisamariarlutik ataatsi-
miipput, januarimi marloriarluni ataatsimiittoqarpoq, junimi kiisalu no-
vembarimi ataasiarlutik.

Januarip qaammataani siullermeerluni ataatsimiittoqarnerani Ilaquta-
riinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoq Naja Petersen, siun-
nersuisoqatigiit siulittaasuat kiisalu Peqqinnissamut Pitsaaliuinermul-
lu Aqutsisoqarfik peqatigalugit ingerlanneqarpoq, ilaasortallu sinneri
peqataangillat.

Siulittaasup ilisimatitsissutigaa, siulia Peqqissutsimut Naalakkersuisuusimasoq Arkalo Abelsen september 2008-mi ataatsimeeqatigineqarsimasoq, tamatumani Naalakkersuisup siunnersuisoqatigiinnut naatsorsuutigisai, oqaluuserineqarsimallutik. Ataatsimiinnermilu tamatumani aamma eqqartorneqarnissaat kissaatigineqarpoq, siunnersuisoqatigiit 2009-mi sulinissaannut naalakkersuisup naatsorsuutigisat oqaluuserisassallu suut pingaartinnerai oqaluuserineqarlutik.

Ataatsimiinneq assingussoq november 2009-mi ingerlanneqarputtaaq Peqqissutsimut Naalakkersuisoq Agathe Fontain peqatigalugu, sammineqartoq pingaarneq tassaalluni "inuiaqatigiinni ikiaroorartumik hashimik atornerluineq".

Tunngaviumik taamanikkut maannalu naalakkersuisut oqaatigaat, siunnersuisoqatigiit innuttaasut peqqissuunissaannut pilersaarut Inuuneritta ataatsimoortumik nalilerlugu naapertussagaat, pingaartumik imigassaq, ikiaroorartoq nakuusertarnerlu pillugit apeqqutit eqqarsaatigineqassallutik pingaartinneqassallutillu – meeqqat inuusuttullu tamatumani pingaarnerutinneqassallutik.

Siunnersuisoqatigiit 2008-mi sammisartik nangiinnarniarlugit toqqaapput, tassalu inuiaqatigiinnut tamanut sammititamik imigassamik atuisarnermik ileqquliussanut tunngatitat – maannakkulli aalajangersimanagerusunut ukununnga sammitinneqassasoq: Meeqqat inuusuttullu, inersimasut, utoqqaat kiisalu akisussaassuseqartumik imigassanik sassaallertarnissaq.

Sammissassat toqqaarneqartut 2009-mi imatut oqaluuserineqarput/katersorneqarlutillu.

Meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu:

Atuartut peqqissusaat atugarissaarnerlu pillugit atuarfinni nalunaarsiaq (HBSC-analysen) siunnersuisoqatigiinnit misissuataarneqarpoq, tamatumani paasineqarluni, ataatsimut isigalugu nunanut allanut sannilliullugu inuusuttut atuisarnerat imatorsuaq ajorpallaanngitsoq. Erseqqissaatigissalluguli pingaaruteqarpoq, misissuinerup sooq taama-

tut akissuteqartoqarsimaneranut apequtigineqarsimanngimmat. Assersuutigalugu sooq pujortartalersimaneq, naak suut akornutaasinnaanersut allallu pillugit ilisimasaqaraluarluni. Misissuinerup paasinarsisippaa, illoqarfiit anginerusut illoqarfinnut mikinerusunut nunaqarfinnullu saniliullugit taamaaqataannik ajornartorsiuteqanngitsut. Assersuutigalugu Nuummi atuartut akornanni imigassamik ussiinerit siusinnerusukkut pisarput illoqarfinnut allanut sanilliullugit.

Nukappiaqqat niviarsiaqqallu atuilertarneri assigiinngitsuupput. Assersuutigalugu niviarsiaqqat sunilluunniit misiliinaraangamik aallartiaannginnerusarput. Nukappiaqqat siulliullutik aallartittarput – tamatumani niviarsiaqqat nukappiaqqanut sanilliullutik pujortartaleqqaartarput. Suiaassutsit eqqarsaatigalugit navianartoqarnera ulorianaatillu eqqarsaatigalugit imaappoq: Niviarsiaqqat nukappiaqqanut sanilliullutik ilisimasaqarnerusarput, taamaattorli niviarsiaqqat nukappiaqqanut sanilliullutik pujortartaleqqaartarput.

Inuusuttuaqqat 13-14-inik ukioqaleraangamik pujortartalersarput, imigassarlu eqqarsaatigalugu ukioq ataaseq qaangiukkaangat aallartittarlutik.

Saqqummiussaqaartup misissuinermillu ingerlatsisuusup erseqqissaa-tigaa, pisut ingerlaneranni pingaaruteqartoq, ilisimasanik paarlaasse-qatigiinnissaq inuusuttut angajoqqaavisa inersimasulluunniit akornanni pingaaruteqartuusoq. Inersimasut nukissaqarluassapput, inuusuttut ulluinnarni sularisartakkaminnik namminneerlutik isumagisinnaanngisaannik tapersersugassaaleraangata. Ilisimasat oqimaaqatigiittariaqarput, taamaattumik pingaaruteqartorujussuuvoq, atonerlunermi ajoqusiinnaasut pillugit inuusuttut ilisimatinneqartarnissaat.

Suliniummumut "Ilaqutariinnut naartusuutilinnut siusissukkut iliuuseqartarnissaq"-mut ataqatigiissaarisup suliniummik ilisimatitsissuteqarpoq. Suliniutip pingaarnertut siunertaraa naartuunermiit marluk tikillugit ukioqalernermut meeqqat akornanni sumiginnaasarnerup siumungaaq pinaveersaartinniarneqartarnissaa, ilaqutariinnut naartusuutilinnut immikkut tapersersorneqartariaqartunut tapersersuisarnik-

kut. Meeqqat akornanni sumiginnaasarnerup annikillisinneqarnissaa siunertaavoq.

Ilisimatitsissutigineqarportaaq, Nuummi inuusuttunut naartusunut immikkut tapersorsorneqartariaqartunut najugaqatigiiffimmik pilersit-sisoqartoq. Naartusut amerlasuut namminneq angerlarsimaffeqanngillat, angajoqqaaminni, tamatigut imigassamik ajornartorsiuteqartuni, najugaqartarmata. Najugaqatigiiffimmi aalajangersimasunik suli-soqarpoq (taamaattorli ulloq unnuarlu sulisuunngitsunik) najugaqartunut nerisassiornermut, eqqiaanermut, niuerniarnermut pisortanullu attaveqarnermut ikiuuttartunik. Tamatumunnga peqqutaavoq najugaqartut tamatigut qanoq "nalinginnaasumik inuuneqarnissamik" ilisimasaqarneq ajormata – tamatumani inuit ataasiakkaat pisariaqartitavii isumagineqartarlutik. Suliniut inuusuttut naartusut qanimut naapinneqartarnissaannut periarfissiivoq, taamatutaaq atornerluinermik ajornartorsiutilinnut amigartumillu angajoqqaajulluarsinnaanermut, naqqaniit aallartilluni ilinniartitaanissamut pisariaqartitsisunik ikiorsiilluni.

Nuummi ilaqutariit 40-t peqataatinneqarput, tamatumani pingaartumik ikiaroonartumik hashimik ajornartorsiutillit – tamatumani naartusooq katsorsartinnissamut neqeroorfigineqartarluni, taamaalilluni naalungiarsuk naartuunermi nalaani anaanaasup ikiaroonartumik atuisimanerani kingunerlutsitsisinnaanissaa pinngitsoortinniarlugu.

Ullumikkut ajornartorsiutaasut ikiorsiivigineqarnissaannut suliniut ilapittuuttagunarpoq – soorlu naalungiarsuit anaanaasup naartuunermi nalaani ikiaroonartumik atuisimanerata kingunerisaanik kingunerlutsitsisunut kiisalu naalungiarsunnut pingasunik qaammatillinnut atornerluisimanerup kingunerisaanik qaratsamikkut innarlerneqarsimasunut.

Tamatuma peqatigisaanik suliniut meerartaarnissamut piareernermik taaneqarsinnaasooq ingerlanneqarpoq, tassani inuusuttut meerartaarnerup/angajoqqaanngornerup malitsigisaanik akisussaaffiinik ilisimasaqalersinniarlugit suliniut pilersinneqarsimavoq kiisalu Kalaallit Nu-

naanni inuusuttuaqqat naartulersartut amerlassusiat eqqarsaatigalugit, amerlasuulli naartuersinnermik kinguneqartitsisarput. Inuusuttuaqqalli ilaasa angajoqqaangujaarnissaq toqqartarpaat.

Naartulersarnermut (pilersaarutaanngitsumik) pequtaasartut arlaqarsinnaapput: Assersuutigalugu imigassaq, naartunaveersaarnissamut ilisimasaqannginneq, qanoq naartulipallassinnaanermut nammineq misiligarneq kiisalu amigartumik imminut isumagineq, naalungiarsummik taarteqartikkusutaq.

Sullinniakkat tassaapput inuusuttuaqqat inuusuttullu 15-iniit 20-nut ukiullit – nukappissat nivissallu, tamatumani ”naalungiarsuk inuusaq” qarasaasiaq atorlugu pissusilersortittagaq paarisarlugu – inuusat piasariaqartititik naalungiarsuttut pissusilersuutigisarpaat, soorlu nere-rusullutik, nangip taarserneqarnissaa kiisalu qiasarlutik. Taamaalilluni juumuup paasisinnaassavaa, inuusuttup suliassani ajunngitsumik naammassisimaneraa imaluunniit paarsartik sumiginnarsimaneraa. Inuusamik taamaattumik angerlaassereernerup kingunerisarpa, inuussuttut naartunissartik utaqqimaalersittarmassuk. Suliassarmi annertoqaaq takorloorneqarpiarsinnaananilu.

Siunnersuisoqatigiit saqqummiussinnermut tamatumunnga oqaaseqaataa tassaavoq, aammaarluni siunnersuisoqatigiit uppersarmassuk atornerluinnermik ajornartorsiuteqarnera paasinarsisinneqarmat. Ataatsimoortumik iliuuseqarnissaq pitsaasuvoq, atornerluisarnerit pinaveersaartinniarlugit, taakkua angajoqqaanngortussat angajoqqaaminniit atornerluinnermik ”kingornussaqaarnissaat” pinngitsoortinniarlugu. Inuusat taakkua inuusuttut angajoqqaanngortussat utaqqimaartarnissaat naartulernissartillu pilersaarusiortassagaat ilimarnarpoq, taakkualu angajoqqaatut atuuffissartik ilikkartarumaaraat – suliassat nammatassallu eqqarsaatigalugit.

Isumaginninnermut Naalackersuisoqarfiup suliniutaanut meeqqat inuusuttullu pillugit suliassaqaarfimmi ”Immikkut iliuusissamut” atatillugu, siunnersuisoqatigiit siulittaasuata tullia allattoqarfillu suleqatigiisitaliani arfineq-marluusuni peqataapput, suliassaqaarfimmi suleqqin-

nissamut Naalackersuisunut kaammattuuteqartussanut. Siunertaa-voq najukkani nunalu tamakkerlugu iliuuseqarnertigut meeqqat inuusuttullu sumiginarneqartarnerisa annikillisinneqarnissaat.

Misissuinermut "Kalaallit Nunaanni meeqqat" siulianilu suliniummut "Immikkut iliuusissat"-mut atatillugu Isumaginninnermut Naalackersuisoqarfik misissuineq pillugu kiisalu suleqatigiissitaliat Naalackersuisunut kaammattuutaat pillugit siunnersuisoqatigiinnut ilisimatitsis-suteqarput.

Siunnersuisoqatigiit ilaasortaasa saqqummiussereernermi ilaatigut makkuninnga oqaaseqaateqarput: Angajoqqaat meeqqaminnik nukangasunik sumiginnaasarnerminni suna misigisarneraat pillugu akissuteqaataat apeqquuserneqarsinnaasut. Inersimasummi alliartornermini nammineerluni sumiginnagaasimasutut misigisaqarsimasup sumiginnagaasimanerit immikkoortikkuminaatsissinnaasassavai, pineqartormi allanik ilisimasaqannginnami.

Saqqummiussisup ilisimatitsissutigaa, "piitsunut siunnersorti" taasamik atorfinitsitsisoqassasoq, ilaqutariit nukissakitsut aningaasaqar-nikkut pisinnaasaannik kiisalu akileraartarnermut toqqissisimanermul-lu ataatsimiititaliap suliaanik misissuisussamik, tamatumani pisortanit ikiorsiissutit akissaatikitsullu akornanni naleqqersuisoqassalluni. Taamatuttaaq tamatumani kommunit sulisartullu kattuffiisa akornanni suleqatigiinnerulersitsisoqassaaq.

Siunnersuisoqatigiit paasivaat, suleqatigiissitaliat ilaasa kaammattuutaat siunnersuisoqatigiit 2008-mi Naalackersuisunut kaammattuutaannut assingusuusut, tamannalu paasillugu iluarisimaarnartoq.

Siunnersuisoqatigiit oqaatigaat, kaammattuutitut ataasiakkaanut atattillugu neriuutigineqartoq, sulisussanik aningaasanillu suliassat naammassineqarnissaannut immikkoortitsisoqassasoq, ilisimaneqarmammi, ullumikkut iliuutsit pitsaasut maangaannartinneqartarmata, najukkanimi pisariaqartunik ilisimasaqartoqanngimmat sulisorisaqartoqaranilu.

Taamatutaaq neriuutigineqarpoq, inuit pisariaqartunik pikkorissarsimasut, pileritsatsinniarneqassasut ilisimasaminnillu ingerlatitseqqisarnissat pisariaqartoq. Peqatigitillugulu eqqaamaneqassaaq, iliuuserisassanut piorsarnissaq pillugu ilinniaqqinnissanik pikkorissarnissanillu tamatigut neqerooruteqartoqartassasoq. Ilisimaarineqarpoq, allat ilisimasaminnik ingerlatseqqiisarmata – tamatigullu inuit taakkorpiaat arlalinnik atuuffeqartarput, kingunerisaanillu qasusuittarlutik. Pingaartumillu, suliniutit aallartinneqarnerini tamani naliliisarnissap immikkoortorta ilanngunneqartassasoq, taannaasoq aaqqiissutissatut periaasissanik atasinnaasunik tikkuaasinnaasoq.

Meeqqanut inuusuttunullu saqqummiussanut atatillugu, arlalinnik malitseqartitsisoqarpoq, meeqqamummi tarnikkut kingunerluutit ajorluinnarsinnaasarmata. Taamatutaaq meeqqanut siumungaaq annertunerusumik iliuuseqartoqartarnissaa, tamatumani suut sunniuteqaa-taasinnaasut oqaloqatigiissutigineqartarnissaat. Taamatutaaq ajunngissagaluqaq Kalaallit Nunaanni naartunerup nalaani imigassamik atornerluisimaneq peqcutigalugu meeqqat nappaateqarlutik inunngortut qanoq amerlatigisarnerat misissuiffigissallugu, tamannalu 2008-mi aammattaaq kaammattuutigineqarpoq.

Siunnersuisoqatigiit neriuutigaat, ilaqtariinnut meeqqap meeqqerivimmu inissiivissaanut innersuussinermi, paaqqinnittarfimmiilernissamut atatillugu akuleriiaarisoqartassasoq, taamaalilluni ilaqtariit nukissakitsut meerartai ilaqtariillu nukissaqarluartut meerartai akuleriiaarneqartassasut, tamannami inuuniarnikkut ajunngitsumik sunniuteqarsinnaasassamat. Avatangiisinummi ajortuinnarnut appakaattaraanni – avatangiisinut pitsaasunik takunnissinnaaneq ajornakusoorsinnaasarpoq.

Siunnersuisoqatigiit suliniutip "Inuusuttumiit inuusuttumut periaaseq" aallartinneqarnissaanut suliniutip nassuiaatitassaata suliarineqarnissaa oqallisigaat. Tamatumani Naalakkersuisunut kaammattuutigineqarpoq, nuna tamakkerlugu ataqatigiissaarisumik atorfinitsitsinissamut aningaasanik immikkoortitsisoqassasoq, pitsaaliuinermut siun-

nersortit, ilinniarfeqarfiit, inuusuttut klubiisa sullissiviillu allat akornanni suleqatigiinnermik pilersitsisussamik. Tamanna pissaaq ilaatigut imigassamut ileqquliussanut allatut isummertalernissaq anguniarlugu.

Inersimasunut tunngatillugu:

Siunnersuisoqatigiit 2008-mi ilaqutariinnut højskolertitsisarnerup anertusineqarnissaa kaammattuutigaat, ilaqutariinnut ajornartorsiutillinnut iliuusissat ilaattut – tamannali kisimiitillugu pisinnaangilaq, ilisimaarineqarmammi, ilaqutariit inuuniarnikkut artorsartut kisimik ajornartorsiutinut qanittuusangimmata. Ilaqutariippassuit ilinniarluarsimasut, ingerlalluartut ilimagineqartartut, aammattaaq ajornartorsiuteqartarput, taakkuali isumaginninnermut ingerlatsivinni naapinneqarneq ajormata, taakkua sammineqartussatut nalilerneqarneq ajorput, tamatumani atornerluisarneq pineqaraangat. Taamatut isummerarneq allanngortinneqassaaq.

Siunnersuisoqatigiit oqaatigaat, suliffinni imigassaq pillugu politikkeqarnissamut pikkorissaasinnaaneq suliniutaasoq pitsaasoq inerisarneqartariaqartorlu. Siunnersuisoqatigiit ilisimatinneqarput, pitsaaliuinnermut siunnersortit 2009-mi suliffeqarfinni imigassaq pillugu politikkeqarnissamut pikkorissartinneqartut, tamatumani pikkorissartut suli-sitsisuminnut/kommunerisaminnut kaammattuutigissavaat suliffeqarfinni imigassaq pillugu politikkeqalernissaanik kaammattuuteqassallutik.

Utoqqarnut tunngatillugu:

Siunnersuisoqatigiit siornatigut utoqqaat sammineqarnissaasa pingaaruteqarnerat pillugu oqaluttareerput, ilaatigut oqaluuserineqarluni, utoqqaat utoqqalinersiutit tiguenerata nalaanni qanigisaminniit atornerlunneqartartut imaluunniit utoqqaat atornerluinnermik ajornartorsiuteqartut utoqqalinersiutit tunniunneqarnerata nalaanni illoqarfimmi takussaanerulersartut. Siunnersuisoqatigiit isumaqatigiissutigaat, utoqqarnut suliassaqarfik uninngatinneqarallassoq – puiorneqanngillalli. Qulequtaq uterfigineqarsinnaavoq imigassaq pillugu ataatsimeersuartitsinissamik pilersaarummi.

Sassaalliisartunut matulerisunullu tunngatillugu:

Akisussaassuseqartumik imigassallertarnermut pikkorissartitsineq: Allattoqarfiup pikkorissartitsinissaq pillugu pilersaarutaa ajoraluurtumik piviusunngortinneqanngilaq, INULI-mi suliassap isumannaarneqarnissaanut sulisussaalsimmat. Qulequtaq tamanna imigassaq pillugu ataatsimeersuartitsinissami pilersaarummi eqqartorneqarluarsinnaavoq.

Sammineqartut allat:

Siunnersuisoqatigiit 2009-mut sammisaasa saniatigut, siunnersuisoqatigiit ikiaroorartoq hashi pillugu oqallisiginnipput. Tamanna pivoq Peqqissutsimut Naalakkersuisup kissaateqarneratigut, Kalaallit Nunaanni ikiaroorartumik atornerluinerup akiorneqarnissaanut iliuusissatut pilersarusiortoqarnissaanut kaammattuinnissamik kissaateqartumit, tamatumani siunnersuisoqatigiit kaammattuummot 2004-meersumut tunngaveqassasut. Tamanna immikkoortoq 5-imi atuaruk.

Siunnersuisoqatigiit paasivaat, Paarisamiit suliffeqarfinnillu allaniit ingerlaavartumik saqqummersitsisoqartartoq, siunnersuisoqatigiilli piumaneruaat, taakkua akuttunerusumik saqqummersinneqartarnissaat, tamatumani sianiginiarneqassalluni pinaveersaagassaallunilu, naqitanik innuttaasut angumeralugit atuarsinnaasassaannik suliqartartoqarnaveersaartoqartarnissaa. Paasineqarporli, naqitanut angajoqqaanut tunngasunik amigaateqartoqartoq.

Kalaallit Nunaanni imigassaq pillugu ileqqulersuutit pillugit siulittaasup saqqummiuppaa ”Inuuniarnikkut kingornussat inuiaqatigiinni anertuumik allanngoriartortuni allanngortinneqarsinnaappat – imigassaq assersuutigalugu? Inuiaqatigiit allanngortinneqarnissaannut ileqqut allannguuteqartinneqarnissaannut suut piunasaqaataassappat?” Kalaallit Nunaanni imigassaq pillugu immikkoortoq. Siulittaasup oqaatigaa, qanoq ililluta imigassartornissatsinnut isummiussanik allannguisoqartariaqartoq.

Imigassaq nuannaarniutaavoq, imminermi ulorianaateqanngitsoq. Tamatumani pineqassaaq, qanoq imigassaq atorneqartassanersoq. Assersuutigalugu aalakuupallanniarluni imertoqartanersoq imaluunniit imigassaq inuulluaatiginiarlugu atorneqanersoq.

Imigassaq imigassamillu atuisarnek Kalaallit Nunaanni nutaajulluinnarpoq, tamanna nunanut allanut naleqqiussaavoq, nunani allani taanna ukiorpassuarni ilisimaneqareermat. Taamaattumik Kalaallit Nunaanni pissusissaatut imigassamik ileqqulersuuteqartarnek inerisimangilaq. Assersuutigalugu viinni ukiuni kingullerni aatsaat maanga pivoq, ukiorpassuarni Danmarkimeereerpoq, Europallu kujataani ukiorpassuarni atugaareerluni.

Kalaallit Nunaanni imigassartortarnek sakkortusarsinnaavoq, ajortunillu kinguneqarsinnaasarluni, imaluunniit inuttut ajornartorsiuteqarnermi qimaaffiusarluni. Assigiinngitsunilli iliuuseqartoqarsinnaavoq, allatut isummertarnerup allannguuteqartilernissaanut. Tamatumani assersuutigalugu pujortartarnek pineqarsinnaavoq. Tamatumani inuit allatut pissuseqalersimapput isummiussaqaalersimallutillu, pujortartarnek pillugu inatsiseqartitsilernerup qaammarsaanerullu kingorna. Tamanna aamma imigassartortarnek eqqarsaatigalugu anguneqarsinnaavoq.

Inuiaqatigiit allat Inunnut sanilliullutik ukiorpassuarni imigassamik ilisimaarinnissimapput. Siulittaasutaaq oqaatigaa, imigassaq imminermi saassussinissamut/kamannissamut pilersitsisuungitsoq, taamaattumik qanoq imigassartortarnerput eqqarsaatigeqqittariaqarparput. Inuit ilaat kamassaqaalersarput, inuit ilaasa imigassaq "nipaallisaatitut" atortarpaat, ilaasa ittoorutitik peerumallugit, ilaasa aliasuutiminnik puiorniutigalugu imaluunniit namminermut katsorsaatigisarlugu.

Misissuisarnerit paasinarsisippaat, imigassamik atuisarnek ilikkarsimasat malillugit pissusilersortitsisartoq. Pinerluttarnermut tunngatillugu tusarneqartuartarpoq, persuttaasut ilaat ima oqartartut: "Pisimasumut eqqaamasqaanngilanga, aalakoorama silaarussimallungalu".

Inuiaqatigiit nakuusertup oqaaseqaatai tusaatissatut tigusarpaat, immaqalu ima eqqarsartarlutik: "Aa, aalakoorsimasoq-una". Taamaaliornikkut pinerluttuliorsimaneq inuiaqatigiinniit akuersaarneqarporlusooq. Imigassaq pisuutinneqartarpoq, nakuusersimasullu iliuusaa soqutigineqarpallaartarani. Puiorneqartartorli unaavoq: "Kia imigassaq imerpaa, kiallu imigassaq qanermut tutsippaa?" Taamaaliornikkut innuttaasut nakuusertup akisussaananeranut pinngitsuutitsisarput, taannami imigassartuinnarsimammat. Tamanna imaaleroq, oqaannaraanni aalakoorkuni, taava pissusilersuutit suulluunniit inerteqqutaanngitsut. Erseqqissaatigeqqinneqassaarli -, *imigassaq imminik kamannermik pilersitsineq ajorpoq. Imigassamilliuna atuisarneq ilik-karsimasat malillugit ileqqunngortartoq.* .

Taamaattumik isummiussat allannguuteqartinneqarnissaat pillugu suli oqaluuserinnittoqartariaqarpoq, ullumikkullu imigassartortarnitsinni ileqqulersuutivut pissusilersortarnerpullu ilanngunneqartariaqarput. Taamaattumik siunnersuisoqatigiit kaammattuutigaat, inuusuttut piffissaagallartillugu anguniarneqarnissaat, taamaaliornikkut imigassamat tunngatillugu peqqinnerusumik pitsaasumillu pissuseqalernissaannut sunnertassallugit, taamaalillunilu inuiaqatigiinni tamani imigassartortariaaserput atuuttup ajortumik sunniuteqartarnera qaangerneqarsinnaavoq.

Imigassaq pillugu inatsit atuuttoq ajunngitsutut nalilerneqarpoq, inatsisilli eqquutsinneqarnera aqqutigalugu malinneqartarani. Neriniartarfiutillit inuussutissarsiateqartullu allat imigassaarniarnissamat akuerisaasut sassaalliisarneq tuniniaasarnerlu pillugit inuiaqatigiit oqallinnerannut akuutinneqassapput. Assersuutigalugu imerniartarfinni assigiinngitsuni matulerisut inuit aalakoortut pissusissaanngitsutut isumannaarsinnaasarpaat nakuuserfigalugit, naak matulerisutut atorfeqartitaagaluarlutik, ajortuliortoqannginnissaanik nakkutilliisuullutik nakuuserfiginnittussatullu pisussaafiligaanngikkaluarlutik.

Assersuutissaq alla tassaavoq, inuusuppallaat imigassanik tuniniaasinneqartarnerat, naak tamanna inerteqqutaagaluartoq. Inuusuttuaq-

qat inersimasutulli akisussaassuseqanngillat, aalakoortullu pisiniartut anisissallugit pisussaataasaratik.

Kommunit suliani taamaattuni iliuuseqartarnissaminnut pisussaati-taapput, kommunimmi tassaammata imigassaarniarnissamut akuersisartuusut taakkuninngalu arsaarinnittussaataasut. Politiit pisussaaffigaat inatsisit eqquutsinneqarnissaat, pisunilu immikkut ittuni ulloq unnuarlu imaluunniit unnuup sinnera imigassaarniarnermik matu-sigallarsinnaatitaasut.

Siunnersuisoqatigiit pingaaruteqartutut isumaqarfigaat, aalakoornar-tunik imigassallernissamut, sassaallertarnermut tuniniaasarnermullu pissutsit tamanit oqallisigineqalernissaat. Innuttaasunut imigassaar-niarsinnaanermut akuersissutit pisussaaffii killiliussallu saqqumineru-laartinneqarnerusariaqarput, imigassartortarnermilu peqquserluutit oqaluuseralugit. Tamatumani Atuisartut Siunnersuisoqatigiiffiata pe-qataatinneqarnissaa eqqarsaasersuutigineqarsinnaavoq.

Siunnersuisoqatigiit Naalackersuisut kaammattorpaat, 2011-mi nuna tamakkerlugu imigassaq pillugu ataatsimeersuartitsisoqarnissaa. 2010-ilu pilersaarusiornermut atorneqassasoq. Ataatsimeersuarnis-sap pingaarnerusutut qulequtarissavaa "imigassamut ileqqulersuutit". Ataatsimeersuarnerup nalaani imigassamut ileqqulersuutinut ataatsimoortumik isummat oqaluuserineqarsinnaapput kiisalu imigassaq pillugu inatsiseqartitsineq misissuataarneqarluni.

Sammisarineqartut allat:

Siunnersuisoqatigiit oqaluttuarisaaneranni siunnersuisoqatigiinnut siulittaasoq Nunat avannarliit aanngajaarniutit pillugit ataatsimeersuarnerannut peqataavoq. Nunat avannarliit aanngajaarniutit pillugit ataatsimeersuarneranni immikkut ilinniagalinnut saaffiginnittuuvoq 1984-imiilli ingerlanneqartarluni. Kalaallit Nunaanniit Kommuneqarfik Sermersuumi Pitsaaliuinnermut siunnersorti aamma Imigassaq ikia-roornartullu pillugit Siunnersuisoqatigiit allattaa aqutsisoqatigiinni pe-qataapput.

2009-mi ataatsimeersuarneq augustip qaammataani Ålandimi ingerlanneqarpoq, nunanillu tamaniit minutsit qulit saqqummiussisoqarnerup saniatigut sammineqartoq tassaavoq aanngajaarniutinik (imigassanik) nioqqutissiortarnermi ineriartorneq, ajornartorsiutinik paarlaasseqatigiinneq, pinaveersaartitsilluni sulinerup aaqqissuussaana, aningaasaliisarneq, sammineqartut amerlanerusut suliniutillu.

Kingorna Sverigep EU-mi siulittaasuunermi nalaani iliuusai pillugit WHO-p imigassanut iloriusissaq pillugu suliaanik, Ålandip immikkut akitsuusiisarnera aamma takornariartitsisarnermi suliassa qarfiup ajornartorsiutai, imigassartortarnerup aningaasartuutaasarnera, ulorianartumik atuisarnermik pinaveersaartitsisarneq/siusinaartumik iliuuseqartarneq, inuusuttut 16-iniit 30-nut ukiullit atonerluisarnerisa pinaveersaartinneqartarnerat nuannaaffiusartunilu iliuuserineqartartut pillugit saqqummiussisoqarpoq.

Siulittaasup paasinerarpaa, sammisaqarfik taanna ajunngitsuusoq iliuusaalluortarlu, kaammattuutigineqarporlu, siulittaasoq siunissami taamaattunut peqataasalissasoq, tamatumanimi nunani avannarlerni susoqartarnera paasinarsilluartarmat. Tamanna siunnersuisoqatigiit oqallittarnerminni Naalakkersuisunullu kaammattuuteqartarnerminni iluaqutigilluarsinnaavaat.

Aanngajaarniutit pillugit ataatsimeersuarnerup nalaani paasineqarpoq, pinaveersaartitsinermi peqqinissamillu siuarsaanermi kiisalu imigassanut suliassa qarfiit pillugit inernernut Kalaallit Nunaat nunanut avannarlernut sanilliunneqarsinnaasoq, ilami ilaatigut allaat siuarsimanagerusugut.

Maluginiarneqarporli, Kalaallit Nunaata atonerluinerup sunniutigisartagai eqqarsaatigalugit paasissutissanik sularinnittarnini amigaatigi-gaa, soorlu aanngajaarniutinik atuneq inuiaqatigiinnut tunngatillugu qanoq akeqartarnerisut. Siunnersuisoqatigiit 2008-mi kaammattuuti-gaat, aanngajaarniutinut tunngatillugu Kalaallit Nunaata misissuisarnermini kisitsisitigut paasissutissanik sularinnittariaqartassasoq. Tamanna imigassaq pillugu ataatsimeersuarnissanut pilersaarumi

siunnersuummut sammitinneqarsinnaalluarpoq. Kalaallit Nunaanni aanngajaarniutit eqqarsaatigalugit misissuinerpassuit pigineqarput misissuinerit tamakkua qanoq iliorluta katsersussavagut sanilliuttarlugillu?

5. Hashimik atornerluinerup akiorniarneqarnissaanut iliuusissatut pilersaarusiortoqarnissaanik peqqussut kiisalu katsorsaa-sarnermi suliassaqarfiup oqaluuserineqarnera

Maanna siunnersuisoqatigiinni ilaasortaasut 2008-mi kaammattuuti-gaat, innuttaasunut tunngatillugu pimoorussaanagerusumik qaammar-saasoqarnissaa kiisalu haship sunniutigisartagai pillugit oqallittoqar-tarnissaa, innuttaasummi isumaqarmata, hashi imigassamit uloria-nannginnerusutut paarlattuanillu isumaqartoqartarmat. Ilisimaneqar-tutut ikiaroorniutinik atuineq uerisitsisalersartog.

Peqqissutsimut Naalakkersuisup siunnersuisoqatigiit peqquai Kalaal-lit Nunaanni hashimik atornerluinerup akiorniarneqarnissaanut iliuu-sissatut pilersaarusiussasut, tamanna pivoq 2008-mi siunnersuisoqa-tigiit naalakkersuisumut kaammattuuteqareerneranni. Naalakkersui-sup isummani siunnersuisoqatigiinnut 2009-mi kingullermik ataatsi-miinneranni saqqummiuppai.

Iliuusissatut pilersaaruteqareerpoq 2004-meersumit, taamanikkut siunnersuisoqatigiisimasunik suliaq. Siunnersuisoqatigiit taanna aal-laavigissavaat, pilersaarummi maannakkut pisunut suli soqutiginaar-luarmat. Naalakkersuisup peqqussutigaa, hash pillugu ajornartor-siummut immikkut ittumik kaammattuummik suliaqartoqassasoq, a-ngajoqqaanullu qaammarsaanermut atortussanik suliarinneqqusilluni.

Naalakkersuisoq ikiaroorartut pillugit ilinniisianik qaammarsaaniuti-nillu peqartoqareernerana pillugu ilisimatinneqarpoq.

Naalakkersuisup ilisimatitsissutigaa, Isumaginninnermut Naalakker-suisoq qanimut suleqatigisarlugu, tamatumanilu peqqinnissamut i-sumaginninnermullu tunngassuteqartut sulinermi ilaatsigut akuleriin-neri pillugit. Taamatuttaaq Naalakkersuisut taakkua marluk isumaqa-

tigiissutigisimavaat, Kultureqarnermut Naalakkersuisoq suleqatigiu-
mallugu.

Kalaallit Nunaanni aanngajaarniutit pillugit katsorsartinnissamut pe-
riarfissat pillugit siunnersuisoqatigiit siornatigut kaammattuuteqarsi-
manertik ilisimatitsissutigaa. Tamatumani kaammattuutigineqarpoq,
assersuutigalugu Frederiksberg Centerimiit ingerlaavartumik katsor-
saanermut sulineq pillugu naliliisoqartassasoq. Kalaallit Nunaanni
katsorsaasarnernut aningaasarpasuit atorineqartarput, katsorsaa-
nemi tamatumalu sunniutai pillugit paasissutissaatigineqartut ami-
gaataapput.

Kaammattuutigineqarportaaq, katsorsaanissamut periarfissat allat
taakkua sunniutaat misissorneqassasut. Assersuutigalugu nammi-
nersortoqarpoq atonerluinermik ajornartorsiutilinnik katsorsaasartu-
nik, taakkuali sunniutigisartagaat ilisimanngilavut. Naalakkersuisup
siunnersuisoqatigiinnut ilisimatitsissutigaa, kommunit 1. juni 2010
aallarnerfigalugu Qaqiffimmi katsorsaanissamut neqeroorutit akisus-
saaffigineqalernissaat isumagisarilissagaat.

6. Imigassamik ikiaroonartumilu atuisarneq

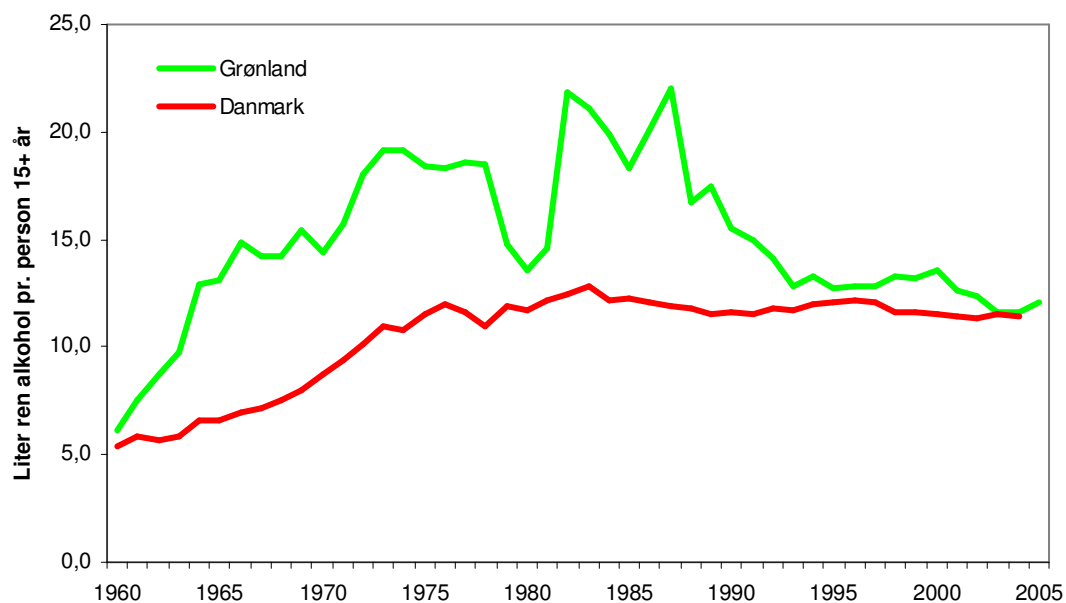
Imigassamik atuinerup ineriartornera

Imigassaq akoqanngit- soq	2004	2005	2006	2007	2008
Inummut ataatsimut	8,68	9,08	8,81	9,05	8,04
Inummut 14-it sinnerlugit ukiulinnut	11,65	12,12	11,68	11,97	10,55

Siunnersuisoqatigiit paasivaat, imigassamik aalakoornartortalimmik
atuinerup annertussusia sammiviup ajunngitsup tungaanut ingerla-
soq. 2007-imi 11,97-imiit 2008-mi 10,55-imut annikilleriarsimavoq –
siunnersuisoqatigiilli oqaaseqaateqarput, ajornartorsiutit taakkualu
malitsigisaat annikilleriarsimanngitsut, inoqartuassammami attave-
qarfigiuminaatsunik. Taakkualu oqallissaaraluni oqallinnerit aqqutigal-
lugit qanoq iliuuseqarfigineqarsinnaapput.

Kalaallit Nunaanni imigassamik atuisarneq tamatigut Danmarkimi atuisarnermut sanilliunneqartarpoq. Ataani nunat 1960-imiit 2005-imut atuisarnerat takuneqarsinnaavoq. 2007 aamma 2008 takugaanni nuannaarutigalugu paasineqassaaq, Kalaallit Nunaata atuisarnera Danmarkimiit annikinnerusoq. Tamanna ukiuni arlalinni killormoorni-kuugaluarluni.

Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu imigassamik atuisarneq:

Hashimik atuisarnerup ineriartornera

Juli 2009-imi politiit hashimik annertuumik arsaarinnissuteqarput, kattillugit 118 kiilut. Tamatuma aammaarluni paasinarsisippaat, nunat-sinni hashimik atuineq tuniniaasarnerlu annertoorujussuusoq.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Unioqqutitsinerit amer-lassusiat	433	545	413	477	550	551
Hashi arsaarinnissutigi-neqartoq (kiilut)	62,7	68,1	72,2	58	48	43
Amfetaminit (grammit)	0	0	0	0	35,2	0
Heroinit kajortut	26,6	0	0	0	0	0
Kokainit (grammit)	0	0	0	1	0,89	0
Designer drugs	0	0	0	Iisartakkat 26-t	0	Iisartakkat marluk
Perrassaatit	0	0	0	0	0	0

Dronning Ingridip Napparsimmavissuani tarnikkut napparsimasunut katsorsaaviup ilisimatitsissutigaa, isummakkut nappaatillit/skizofreni affaat sinnerlugit katsorsaavimmiittartut hashimik atuisuusut. Atuisuunerallu tunngavigalu taakkua katsorsaruminaatsuusartut.

7. Tusagassiorfinnut attaveqartarneq

Siunnersuisoqatigiit tusarsaanginnerarlugit tusagassiorfinni isornartorsiorneqartarpoq. Tamatumani oqaatigineqassaaq, siunnersuisoqatigiit pisariaqarfiatigut tusagassiorfinnut nalunaaruteqartartut. Siunnersuisoqatigiit suliassaminnut najoqqutassiaqartinneqarput, taannalu aallaavigalugu sulisarlutik, soorlu Naalackersuisumut siunnersortasussatut inissisimallutik, taamaalilluni siunnersuisoqatigiit tamanut oqaaseqaateqarnissaminnut killilersugaasarsinnaasarput, isumasarsiaq ineriartortitsinissarluunniit Naalackersuisorlu oqaloqatigiissutigineqartariaqartarmat. Siunnersuisoqatigiit namminersorlutik atuufeqangillat – tamatumani aamma eqqarsaatigineqassaaq, siunner-

suisoqatigiit ukiumut ikinnerpaamik pingasoriarlutik ataatsimiittarmata.

Siunnersuisoqatigiit maluginiarpaat, siunnersuisoqatigiit tusagassiorfinniikkaangamik innuttaasuniit naalackersuinermilu sulialinniit qisuarifigineqarpiarneq ajorlutik.

8. Naalackersuisunut kaammattuutit

Qulequtanngorlugit siunnersuisoqatigiit kaammattuutininik imaattunik saqqummiussaqaqput:

- Kalaallit Nunaanni aangajaarniutinut tunngassutilinnik misissuinerit tunngavigalugit paasissutissanik suliaqartoqartarnissaa, tamatumani siunnerfeqartumik suliniuteqarnissaq eqqarsaatigalugu.
- Siunnersuisoqatigiit isumaqarput, iliuuseqarnissaq pingaartumik meeqqanut inuusuttunullu suli atuisartuulersimangitsunut tunngatinneqassasoq – tamanna innuttaasut peqqinnissaannut pilersaarummut Inuunerittamut naapertuuppoq. Paasissutissat tunngaviusut Paarisameersut ajunngillat, kisianni pingaarluinnarpoq meeqqat inuusuttullu akornanni pitsaaliuinerit ingerlatiinnarnissaat annertusarnissaallu, pingaartumik imigassamik ikiaroomartumillu ajornartorsiuteqarnermut naleqqiullugu.
- Siusissukkut suliniuteqarnissamut aningaasanik imikkoortitsisoqarsimavoq. Naartunerup nalaani imigassamik atorneerluisimaneq peqqutigalugu nappaateqarlutik inunngortunut tunngatillugu misissuinerit amigaatigineqarput, taamaalilluni Kalaallit Nunaanni tamatuma qanoq annertutigisumik atugaaneraniq misissuisoqarnissaq pisariaqarpoq. Nappaatip suussusianik aalajangiiniarnermi sakkussat amigaatigine-

qarput.

- Naalackersuisut KANUKOKA suleqatigalugu qulakkiissagaat, kommunini pinaveersaartitsinermut ataatsimiitsitaliat nalunaarut naapertorlugu ingerlanersut. Ilisimaneqarmat piffinni arlalinni ataatsimiitsitaliat ingerlanngitsut. Nunaqarfinni aamma pitsaaliuinermik ingerlatsisoqarnera siunnersuisoqatigiit qulakkeerusuppaat, assersuutigalugu ukiumut sisamariarluni pitsaaliuineranut siunnersortimik tikeraartoqartarneratigit.
- Pitsaaliuineranut siunnersortit HBSC-analyse tassa meeqqat atuartut atugaanik misissuinerit inernerinik siunnersortit aamma pissarsisinneqartassasut atuarfiit pissarsiarisartagaasa assinginik. Tamatumani siunertarineqarpoq, siunnersortit sulinerimi kisitsisinik paasissutissanillu sumiiffimmini atuuttut tunaartaralugit suliaqarsinnaanerat. Kiisalu pinaveersaartitsinermut ataatsimiitsitaliat sulineranni najukkani oqallittarnissamut tunngaviutinneqartassallutik.
- Namminnersorlutik Oqartussat iliuuseqassasut ilaqtariinnut immikkoortortaqaarfiit ulloq unnuarlu paaqqinnittarfiit ataaniittut kiisalu ilaqtariinnut sullisiviit atuutilersinneqaqqissasut. Tamatumani siunertarineqarpoq, ataatsimoortumik iliuuseqartoqartarnissaa.
- Qaqiffiinnaangitsuni katsorsartinnissamut amerlanerusunik neqeroorteqartoqartarnissaa, paasinar-mammi, Qaqiffiit inuit arlallit pisariaqartitaat immikkut ittu, Qaqiffiit tamakkiisumik “neqeroortigisinnaangimmagit”.
- 2011-mi nuna tamakkerlugu imigassaq pillugu ataatsimeersuartitsisoqarnissaa. 2010-ilu pilersaarusi-

nermut atorpeqassasoq. Ataatsimeersuarnermi eqqartorneqassallutik imigassamik atuinermut ileqqut tassunga atatillugu ataatsimoortumik isummat oqaluuserineqarsinnaapput kiisalu imigassaq pillugu inatsiseqartitsineq misissuataarneqarluni.

- Imigassaq pillugu inatsiseqartitsineri § 26, imm. 3 naapertorlugu Naalakkersuisut immikkut maleruagassamik atuutilersitsissasut, suliffiit tamarmik aangaarniutit pillugit politikkeqalissasut.

9. Ukiup tullianut sammineqartussat

Sammineqartussaq tassaassaaq Kalaallit Nunaanni imigassamut tunngatillugu ileqqut.

Berti Bourup

Siunnersuisoqatigiinnut allatsi